

Hitters heeft hiermee de befaamde studie van Boekman uit 1939 (*Overheid en kunst in Nederland*) een aanzienlijke methodische en inhoudelijke uitbreiding gegeven.

A. M. van der Woude

E. C. G. Bauwens, *Het Nationaal Gerechtshof 1802-1811* (Amsterdam: Van Soeren & co., 1997, xi + 476 blz., f69,50, ISBN 90 6881 068 5).

De Bataafs-Franse tijd krijgt in onze geschiedschrijving langzamerhand de aandacht die zij verdient. De historici wren zich duchtig en ook de rechtshistorici dragen de laatste decennia hun steentje bij. De Gou heeft onlangs zijn grote bronnenuitgave over de totstandkoming der staatsregelingen afgesloten. De uitgave der bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798 wordt voortgezet. Daarnaast zijn ook enkele grondige monografieën aan Bataafse instellingen gewijd. Ik noem slechts de studies van A. M. Elias over het Nationaal Syndicaat 1802-1805 (uit 1975) en van M. W. van Boven over de wetgeving op de rechterlijke instellingen in de periode 1795 tot 1811 (uit 1990). Tot onze politieke elite schijnt het fundamentele belang van deze historische periode voor de latere ontwikkeling van onze staat en ons rechtsstelsel nog niet te zijn doorgedrongen. Daar overheerst blijkbaar nog een sentimentele, onhistorische gène over het — tijdelijk — verbleken van Oranje in de jaren 1795 tot 1813.

Niet alleen ons parlement, in de vorm van de gekozen Nationale Vergadering van 1796, maar ook het ondersteunende apparaat van de nationale regering vindt zijn oorsprong in de Bataafse periode. De eenheidsstaat bracht de centralisatie die Van Slingelandt en Van de Spiegel niet tot stand hadden weten te brengen. Onze eerste nationale grondwet na het federalistische verdrag van de Unie van Utrecht uit 1579, namelijk de Staatsregeling van 1798, schreef het vormen van nationale instellingen voor: één wetgeving voor alle burgers (rechtscodificatie) en een landelijke hiërarchie van de rechterlijke instellingen. Zij regelde ook de taakverdeling der departementen, aanvankelijk 'agentschappen' genoemd. Wie de geschiedenis van de huidige ministeries schrijft, begint vanzelfsprekend in 1798 of 1799 (Boels in 1993 over Binnenlandse Zaken, Verburg in 1994 over Justitie, enzovoort). Wie zou zich daarover moeten schamen?

Het grootse werk van de rechtscodificatie vlotte minder snel dan men in 1798 — of eigenlijk al 1796 — had gehoopt. Weliswaar schoot men met het procesrecht flink op, maar de in 1799 gereedgekomen *Algemeene manier van procederen* werd nimmer ingevoerd. De politieke instabiliteit, gevolg en oorzaak van de elkaar snel opvolgende grondwetsherzieningen, verhinderde zelfs de invoering van een nieuwe rechterlijke organisatie. Daar zorgde pas de Franse bezetter in 1810 voor. Toch werd intussen wel een flinke stap gezet op de weg naar centralisatie van de rechtspraak. De Staatsregeling van 1798 voorzag de instelling van een Hoog nationaal gerechtshof. In augustus 1799 werd voor zo'n hof al een instructie opgesteld.

Aan dit volstrekt nieuwe fenomeen in de Nederlandse staatsrechtsgeschiedenis heeft Bauwens een omvangrijke studie gewijd. Hij bespreekt de discussies in de Nationale Vergadering en in de constitutiecommissies over de wenselijkheid van een centraal gerechtshof en van zijn eventuele bevoegdheden. Pas in het kader van de grondwetsherziening van 1801 kwam een Nationaal Gerechtshof tot leven, waaraan het toezicht over alle hoven in de Republiek werd opgedragen en dat onder meer competent was als rechter in hoger beroep van vonnissen welke door lagere hoven werden gewezen.

Het Nationaal Gerechtshof werd bemand met enkele befaamde juristen, onder wie als president mr. J. E. Reuvens die was afgetreden als 'agent van justitie' (hij ontwierp ook de nieuwe instructie), en waaraan mr. C. T. Elout als procureur-generaal werd toegevoegd. Zeer gedetail-

leerd bespreekt Bauwens de instructie van het Nationaal Gerechtshof en zijn taken en bevoegdheden. Ook de interne gang van zaken en de taakverdeling behandelt hij minutieus, evenals de verhouding tot de uitvoerende macht. Veel aandacht besteedt de auteur aan de adviserende taak van het hof: in verband met verzoeken om gratie of dispensatie en in verband met de ontworpen rechtscodificatie. Een relatief klein gedeelte, hoofdstuk zes (292-370), is gewijd aan de rechtsprekende taak van het Nationaal Gerechtshof, dat vooralsnog de procesregels van het oude Hof van Holland en Zeeland volgde. Een kort slothoofdstuk behandelt taak en werkzaamheden van de procureur-generaal.

Wat op het eerste gezicht een wanverhouding in de compositie lijkt, wordt voor een deel veroorzaakt door het ontbreken van de procesdossiers: met dit onderdeel van het archief is, zoals te vaak gebeurt, slordig omgesprongen. Herhaaldelijk moet Bauwens dit manco signaleren (53, 143, 379). Desalniettemin biedt dit boek heel veel. Allerlei, ook voor een gewone historicus interessante, individuele gevallen passeren de revue, bijvoorbeeld inzake J. Spoors en S. I. Wiselius. Toch heeft het boek ook enkele gebreken. De literatuurlijst is slordig bewerkt. Störender is, dat het erop lijkt alsof deze studie aanvankelijk vrijwel geheel uit de archiefbronnen is opgebouwd en pas naderhand is aangekleed met literatuur. In de noten ontbreken op diverse plaatsen de relevante literatuurverwijzingen. Van de *Bronnen van de Nederlandse codificatie* bijvoorbeeld is te spaarzaam gebruik gemaakt. Dat van de behandelde verzoeken om huwelijksdispensatie in het *Jaarboek van het Centraal bureau voor genealogie* (uit 1975 en 1976) een lijst was verschenen, schijnt de schrijver te zijn ontgaan.

Dit boek is overigens een welkome bijdrage tot een dieper inzicht in de continuïteit van de rechterlijke en andere instellingen gedurende de Bataafs-Franse tijd en in de wording van de rechtsstaat. Gedetailleerde registers op namen en zaken maken het boek optimaal toegankelijk.

A. H. Huussen jr.

W. P. Gerritsen, ed., *Het Koninklijk Instituut (1808-1851) en de bevordering van wetenschap en kunst* (Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen II; Amsterdam: Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen, 1997, 156 blz., f49,-, ISBN 90 6984 171 1).

Het Koninklijk instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten werd bij koninklijk decreet op 4 mei 1808 door Lodewijk Napoleon in het leven geroepen. Het werd gemodelleerd naar het voorbeeld van het Institut de France: net als deze instelling kende het Amsterdamse instituut vier klassen, gewijd aan de vervolmaking van achtereenvolgens de natuurwetenschappen, letterkunde en geschiedenis, de klassieke en oosterse taal- en letterkunde, oudheidkunde en de geschiedenis van andere volken, en ten slotte de schone kunsten, inclusief de toon- en de dichtkunst. Het instituut was geen lang leven beschoren. Op 26 oktober 1851 maakte een koninklijk besluit een einde aan het bestaan ervan en werd de oprichting bekendgemaakt van de Koninklijke akademie van wetenschappen.

In de hier besproken bundel, de neerslag van een congres in 1995, gaan verschillende auteurs in op de prestaties van het Koninklijk Instituut in de jaren 1808-1851. Het lag voor de hand dat te doen in een behandeling per klasse.

Rob Visser behandelt in zijn hoofdstuk over de eerste klasse de interessante discussie die daar in de eerste decennia van de negentiende eeuw werd gevoerd over de koers die het instituut diende te varen: sommigen beklemtoonden de nuttigheid en de toepasbaarheid van de natuur-